

VR 14.12.18 - CONCERTZAAL

ANTWERP SYMPHONY ORCHESTRA

O.L.V. PHILIPPE HERREWEGHE

NELSON GOERNER PIANO

Keulen, de Rijn en Brahms

CCHA.BE

VR 14.12.18 - CONCERTZAAL

**ANTWERP
SYMPHONY
ORCHESTRA**

O.L.V. PHILIPPE HERREWEGHE

NELSON GOERNER PIANO

Keulen, de Rijn en Brahms

PROGRAMMA

Johannes Brahms ⁽¹⁸³³⁻¹⁸⁹⁷⁾

Pianoconcerto nr. 2 in Bes, opus 83

Allegro non troppo

Allegro appassionato

Andante

Allegretto grazioso

pauze

Robert Schumann ⁽¹⁸¹⁰⁻¹⁸⁵⁶⁾

Symfonie nr 3 in Es, opus 97 'Der Rheinische'

Lebhaft

Scherzo: Sehr mäßig

Nicht schnell

Feierlich

Lebhaft

INLEIDING

'Nature is Harmony'

In de *Derde symfonie* zette Schumann zijn bewondering voor de massieve kathedraal van Keulen en het natuurlandschap om en rond de Rijn op muziek. De gemoedelijke, onstuimige sfeer die Schumann in het Rijnland meende te herkennen, zit in de muziek vervat en leverde de compositie de bijnaam '*Rheinische*' op. Nog op het programma: het immense *Tweede pianoconcerto* van Brahms. Het langste pianoconcerto uit het klassiek-romantische repertoire is meer dan een traditioneel concerto: het kan beter omschreven worden als een symfonie met pianopartij. De technisch veeleisende solopartij in het fenomenale werk is een kolfje naar de hand van de Argentijnse meesterpianist Nelson Goerner.

Brahms' tweede pianoconcerto

In zijn klaviermuziek werd Johannes Brahms duidelijk beïnvloed door het geniale oeuvre voor piano van zijn mentor Robert Schumann: zowel de lyrische expressie als de complexe polyfone structuur verwijzen ernaar. Brahms bracht echter ook vernieuwing, onder meer door een zeer persoonlijke behandeling van het ritme en door een eigen pianistische benadering. Zijn muziek kreeg vooral haar persoonlijke kleur doordat zij diep de stempel draagt van de Duitse volksmuziek en van de Hongaarse zigeunermuziek. Ook Brahms' grondige kennis van de muziek uit de renaissance en uit de barok bleef niet zonder invloed op zijn oeuvre. Enkele schaarse, maar onvergetelijke opnames van pianisten van de oudere generatie die vanuit de traditie nog directe toegang hadden, weerspiegelen op een authentieke manier de romantische gevoelswereld van deze muziek. Hun opnames bewijzen overigens eveneens dat Brahms' pianomuziek garant staat voor mateloze verbeeldingskracht. Een rijkdom die het gevolg is van zijn unieke gave om voorbij de vorm te denken, en alle aandacht te geven aan de inhoudelijke muzikale ontplooiing. Brahms was in de eerste plaats een pianist. Zijn vriend, componist Robert Schumann, moedigde hem aan om voor grote bezettingen te gaan schrijven. De negentiende eeuw – zeker de Romantiek – had nu eenmaal een hang naar het monumentale. De oudere componist kon

echter niet helpen, want Schumann viel ten prooi aan krankzinnigheid toen Brahms nog maar 21 jaar was, en stierf een drietal jaren daarna in het gesticht. Pogingen tot het schrijven van een symfonie deed Brahms toen al: een sonate voor twee piano's herschreef hij tot een symfonie en groeide tenslotte uit tot zijn Eerste Pianoconcert. Zo'n vier jaar zwoegde hij erop.

Johannes Brahms was een componist met een sterk historisch bewustzijn. Hij kende zijn klassieken en liet zich graag door hen inspireren. Overal in zijn muziek vinden we citaten en verwijzingen naar zijn grote voorbeelden. De kennis van het verleden zat hem ook menigmaal in de weg, want in zijn eigen ogen viel de vergelijking met beroemde voorgangers altijd in zijn nadeel uit. Reus Beethoven wierp zo'n grote schaduw over de toekomst, dat Brahms uiteindelijk zo'n vijftien jaar sleutelde aan zijn *Eerste Symfonie*. Hij vernietigde veel in dat proces – noten waarvoor mindere componisten een moord gedaan zouden hebben. Wat overbleef was een puur distillaat. Hij vond het orkest ook een moeilijk instrument. In 1888 schreef hij: *'Het is toch wat anders om voor instrumenten te schrijven waarvan je het karakter alleen maar bij benadering in het hoofd hebt, die je slechts in de geest hoort – of voor een instrument dat je door en door kent, zoals de piano. Dan weet ik precies wat ik schrijf.'*

Tussen het eerste en het tweede pianoconcerto ligt zo maar eventjes 22 jaar. Brahms begon eraan in 1878 en voltooide het in 1881 toen hij in Pressbaum verbleef (nabij Wenen). Hij was zelf de pianist op de première en het was een instant succes. Vervolgens speelde hij het werk nog in tal van steden doorheen heel Europa. Door het aangehechte vierde deel is het concerto merkkelijk langer dan gebruikelijk.

Schumanns laatste jaren

Robert Schumann componeerde zijn *Symfonie in Es-groot opus 97* in november-december 1850. Inspiratie vond hij door een reis door het Rijnland. In hetzelfde jaar verhuisde de familie Schumann naar Düsseldorf, de stad gelegen aan de Rijn, waar hij aangesteld werd als muziekdirecteur. Al spoedig zou zijn ongeschiktheid blijken door

zijn onvoldoende pedagogische kwaliteiten. Daar kwam ook nog bij dat zijn gezichtsvermogen sterk achteruitging. Ook had hij last van tinnitus, angstvisioenen en depressie. Tijdens het componeren van zijn *derde symfonie* schreef Schumann aan zijn uitgever dat de rivier de Rijn door zijn gedachten stroomde en dat hij die muzikaal wilde verklanken. Het zou dezelfde Rijn zijn waarin hij zich drie jaar later probeerde te verdrinken. Vissers reddden de overspannen dirigent en componist. Zijn laatste jaren versleet hij in eenzaamheid in een tehuis voor geesteszieken dichtbij Bonn.

De *Symfonie in Es-groot* ging de geschiedenis in als Schumanns *Derde*, maar de telling van zijn symfonieën loopt niet chronologisch. De bijnaam '*Rheinische*' stamt niet van Schumann zelf, maar is toch gepast, gezien de vele muzikale toespelingen op de machtige rivier. De voornaamste 'lokale kleur' was de indruk die de kathedraal van Keulen op Schumann had gemaakt tijdens een bezoek in september. In november ging hij nogmaals kijken. Terug in Düsseldorf vernam hij het nieuws dat de aartsbisschop van Keulen Johannes von Geissel de titel- van kardinaal had gekregen en plechtig zou worden geïnstalleerd. Dit nieuws zou hem het idee hebben gegeven om een extra deel aan de symfonie toe te voegen. Het nieuwe vierde deel bestempelde hij als "*Im Charakter der Begleitung einer feierlichen Zeremonie*" ("in het karakter van de begeleiding van een feestelijke ceremonie"). De ceremonie zelf heeft Schumann niet meegemaakt en zijn muzikaal tafereel moet dan ook als fantasie worden beschouwd. De muziek ontleent haar feestelijke karakter aan de ingenieuze wijze waarop Schumann de kenmerken van de kerkelijke stile antico heeft toegepast, met zijn contrapuntische techniek en zijn typische constructie van brede melodieën met talrijke overbindingen. In de hele symfonie streefde Schumann naar een populaire toon. Het werk is nochtans erg fijnzinnig gestructureerd, met talrijke motivische transformaties over de vijf delen heen. Op het einde van de finale integreert Schumann een herinnering aan het voorafgaande kathedraal-tafereel in de slotclimax.

20 X JOHANNES BRAHMS

Johannes Brahms is niet weg te denken van het concertpodium. En dat al meer dan 100 jaar lang. Om uw geheugen nog even op te frissen: leven en werk van Brahms in 20 stappen.

Johannes Brahms...

1 ... wordt geboren op 7 mei 1833 in Hamburg als de zoon van een stadsmuzikant. Zijn vader Johann Jacob merkt het muzikale talent van zoonlief gauw op en ijvert om hem een muziekonderricht en pianolessen te kunnen geven. Otto Cossel, een lokale musicus, laat de jonge Brahms kennismaken met pianomuziek van Bach en Schubert.

2 ... treedt in 1843 voor het eerst op in een kamermuziekconcert en krijgt onmiddellijk het aanbod voor een concerttournee doorheen de Verenigde Staten. Brahms' leraar Cossel weet Brahms' ouders te overhalen om de jonge pianist toch in Hamburg te laten blijven.

3 ... wordt op voorspraak van Cossel in 1845 aangenomen als leerling piano en compositie van de vermaarde Hamburgse muzikant Eduard Marxsen. Deze leert Brahms de muziek van Beethoven kennen. Daarnaast verdiept de jonge Brahms zich in de eigentijdse literatuur en leert hij door Hongaarse muzikanten de zigeunermuziek kennen.

4 ... geeft in 1848 zijn eerste soloconcert en speelt een jaar later opnieuw een recital, waarop hij ook een eigen compositie laat horen. De Hamburgse pers is erg enthousiast en voorspelt hem een mooie carrière als pianovirtuoos. Brahms, die actief is als pianoleraar, aarzelt vooralsnog tussen een pianistische loopbaan en een carrière als componist.

5 ... componeert in 1850 zijn *Eerste Pianosonate, opus 1* en zoekt welbewust de mening van anderen op. Hij knoopt vriendschapsbanden aan met sterviolist Joseph Joachim, ontmoet Franz Liszt en speelt eigen werk voor bij Robert Schumann. Deze laatste is zo onder de indruk van de jongeman dat hij een belangwekkend artikel publiceert (*Neue Bahnen*) waarin Brahms voorgesteld wordt als de grote belofte van de Duitse romantiek.

6 ... werkt in 1856 een geplande symfonie om tot zijn *Eerste Pianoconcerto, opus 15*. Na de dood van Robert Schumann onderhoudt Brahms een bijzonder innige vriendschapsrelatie met diens vrouw Clara. Dankzij haar krijgt hij in 1857 een eerste vaste aanstelling als 'kapelmeester' aan het hof van Detmold.

7 ... is erg ontmoedigd door de lauwe respons op zijn *Eerste Pianoconcerto* en neemt een bijzonder zelfkritische houding aan. Brahms verdiept zich in muziekhistorische tradities, componeert verschillende koorliederen en sticht in Hamburg een vrouwenkoor.

8 ... stelt samen met Joachim een muzikaal manifest op dat zich richt tegen de zogenaamde '*Neudeutsche Schule*' van Liszt, die de traditionele genres wil vervangen door nieuwerwetse muziekvormen. Het manifest wordt per vergissing te vroeg gepubliceerd en verliest

daardoor elke impact. Brahms - die nu gebrandmerkt staat als pleitbezorger van de traditie - neemt zich voor om zich nooit meer actief in te laten met muziekesthetische polemiek.

9 ... verzorgt begin jaren 1860 de pianobegeleiding in liedrecitals van de beroemde bariton Julius Stockhausen. Hij reist in 1862 naar Wenen en stelt er zich voor met zijn twee Pianokwartetten. Zijn muziek wordt in bepaalde Weense kringen bijzonder positief ontvangen en Brahms maakt via de '*Gesellschaft der Musikfreunde*' tal van invloedrijke vrienden.

10 ... ambieert een aanstelling als dirigent van het orkest in zijn geboortestad Hamburg, maar grijpt naast de post. Hij wordt in 1863 dirigent van de Wiener Singakademie en programmeert opvallend veel barok- en renaissancemuziek. Al een jaar later dient hij zijn ontslag in om meer te kunnen componeren. Eveneens spant hij zich in voor de uitgave van kritische uitgaven van andermans werk: tot aan zijn dood engageert hij zich voor edities van Bach, Händel, Beethoven, Schubert, Chopin en Schumann.

11 ... componeert in de jaren 1860 verschillende kamermuziekwerken en onderneemt concertreizen naar Zwitserland, Oostenrijk, Duitsland en Denemarken. Hij stelt in 1867 zonder succes delen uit zijn '*Ein deutsches Requiem*' voor aan het Weense publiek. Wanneer het volledige werk twee jaar later in Leipzig uitgevoerd wordt, viert hij zijn grootste succes. In geen tijd wordt Brahms, die eerder reeds met zijn populaire *Hongaarse Dansen* menig huiskamer veroverde, een Europese beroemdheid.

12 ... vestigt zich in 1869 definitief in Wenen, waar hij zich verbindt aan uitgeverij Simrock. Begin jaren 1870 componeert hij enkele grootse koorliederen (waaronder de 'Alt-Rhapsodie' en het 'Schicksalslied'). In 1872 wordt hij artistiek directeur van de '*Gesellschaft der Musikfreunde*', waar hij de leiding krijgt over orkest en koor. Brahms voert een gesofisticeerd artistiek beleid en stelt in 1873 zijn eerste twee strijkkwartetten voor.

13 ... neemt in 1875 ontslag als directeur van de '*Gesellschaft*', maar blijft nauw betrokken bij de werking van deze organisatie, die toonaangevend is voor het Weense concertleven. Een jaar later stelt hij zijn *Eerste Symfonie, opus 68* voor. De première van deze langverwachte symfonie valt in hetzelfde jaar waarin Richard Wagner zijn '*Ring des Nibelungen*' in Bayreuth programmeert. In 1877 volgt een *Tweede Symfonie*: Brahms' positie als frontman van de muzikale traditie en tegenstander van de '*Neudeutsche Schule*' wordt definitief bevestigd.

14 ... laat eind jaren 1870 zijn beroemde baard groeien, waardoor hij zich profileert als lid van het Weens-liberale '*Bildungsbürgertum*'. Zijn werk wordt verdedigd door dirigent-pianist Hans von Bülow, die hem zijn orkest in Meiningen ter beschikking stelt. Brahms zelf promoot de muziek van de beloftevolle jonge componist Antonín Dvořák. Hij componeert na meer dan 10 jaar opnieuw pianomuziek (de acht '*Klavierstücke, opus 76*') en stelt in 1879 zijn *Vioolconcerto, opus 77* voor, met Joachim als solist. Wagner valt Brahms aan in een giftig artikel, '*Über das Dichten und Komponieren*'.

15 ... voltooit in 1881 zijn *Tweede Pianoconcerto, opus 83* (opgedragen aan zijn leraar Marxsen) en voert het concerto uit in Oostenrijk, Hongarije, Duitsland en Nederland. Brahms voltooit na het overlijden van Wagner zijn *Derde Symfonie, opus 90* en zijn laatste, *Vierde Symfonie, opus 98*, die door de Weense Wagnerclan op venijnige kritieken onthaald worden.

16 ... legt eind jaren 1880 een slepende ruzie met Joachim bij en componeert bij wijze van verzoening het *Dubbelconcerto voor viool en cello, opus 102*. In 1890 besluit hij een punt te zetten achter zijn carrière als componist, maar weet zich door klarinettist Richard Mühlfeld geprikkeld om kamermuziek voor klarinet te schrijven.

17 ... treedt in 1896 in Berlijn voor de laatste keer in het publiek op als dirigent. Voor de doodzieke Clara Schumann componeert hij de '*Vier ernste Gesänge, opus 121*'. Haar overlijden is voor hem een enorme schok en zijn gezondheid gaat achteruit. Er wordt leverkanker vastgesteld.

18 ... sterft op 3 april 1897 en wordt onder massale belangstelling begraven in de nabijheid van Beethoven en Schubert. In de haven van zijn geboortestad Hamburg hangen de scheepsvlaggen halfstok.

19 ... neemt een prominente plaats in binnen de muziekgeschiedenis van de negentiende eeuw omwille van zijn keuze voor traditionele genres, logische vormen en een tot in het kleinste detail doorgevoerde compositorische controle. Zijn gave om uit minuscule cellen een overvloed aan melodische, ritmische en harmonische vertakkingen te puren, werd door Arnold Schönberg geëerd in het essay *'Brahms the progressive'* - waarmee deze komaf wilde maken met het gangbare beeld van Brahms als conservatief componist.

20 ... is vandaag de dag nog steeds het dankbare onderwerp van menige studie. Musicologen raken maar niet uitgepraat over Brahms' mateloos fascinerende muziek, en verbazen zich nog steeds over de muzikale radicaliteit van deze Weense burgerman. Na een eeuw louter op zijn muziek gefocust te hebben, staat vandaag de dag zijn socio-culturele en ideologische prestige in de belangstelling.

TOM JANSSENS

NELSON GOERNER

Argentijnse meester van de nuance en klankkleur

Nelson Goerner staat bij vele collega's in hoog aanzien en is goed bevriend met pianisten als Radu Lupu en Martha Argerich. Goerner wordt gezien als een van de meest opmerkelijke pianisten van zijn generatie: hij is een pianist en musicus van het zuiverste water en is met name geliefd vanwege zijn ingetogen doch zeer intense musiceerstijl. Een meester in de breedste zin van het woord. Een meester van de beheerste expressie, van de nuance en de klankkleur, in het aanvoelen van de akoestiek, in het laten opbloeien en uitdoven van de muziek, in het creëren van stilte. Bij Nelson Goerner is er die kalme sereniteit, een bijna monnikachtige eenvoud, een uitgebalanceerd gevoel voor verhoudingen, zelfs bij de heftigste muzikale uitbarstingen. Dit maakt hem uniek binnen het domein der meesterpianisten.

Nelson Goerner werd in 1969 in San Pedro, Argentinië, geboren. Al vroeg zette hij zijn eerste schreden op het muzikale pad en beklom hij diverse concertpodia. Goerner studeerde aan het Nationale

Conservatorium in Buenos Aires en na het winnen van het Franz Liszt Concours aldaar in 1986 kreeg hij een beurs om in Zwitserland te gaan studeren bij Maria Tipo. In 1990 won Goerner de Geneva International Music Competition. Hij was tweemaal te horen in het kader van de Londense BBC Proms. Voorts maakt Nelson Goerner kamermuziek met internationaal gerenommeerde musici en is hij ook actief als liedbegeleider.

OM NAAR UIT TE KIJKEN

vr 21 dec 2018 - 20 u - concertzaal

IL GARDELLINO

Bach's Weihnachtsoratorium

Johann Sebastian Bach

Weihnachtsoratorium, BWV 248

Cantate nr 1 - Jauchzet, frohlocket! Auf, preiset die Tage

Cantate nr 2 - Und es waren Hirten in derselben Gegend

pauze

Cantate nr 5 - Ehre sei dir, Gott, gesungen

Cantate nr 6 - Herr, wenn die stolzen Feinde schnauben

In tegenstelling tot de vaak erg dramatische passies, zoals de *Mattheuspassie*, waar diverse personages tegenover elkaar staan als betreft het een religieuze opera, is het *Weihnachtsoratorium*, geheel in lijn met het kerstverhaal in de Bijbel, veel meer beschouwend van aard. Met de uitstekende barokpioniers van il Gardellino, met voortrekkers Jan De Winne (fluit) en Marcel Ponsele (hobo) belooft dit een heel krachtige, machtige uitvoering te worden.

dirigent Peter Van Heyghen **sopraan** Barbora Kabátková **alt** David Erler **tenor** Hans-Jörg Mammel **bas** Wolf Matthias Friedrich

HET VOLLEDIGE PROGRAMMA OP ccha.be